

Jean Fredman tycks för evigt bli ihågkommen som den försupne huvudpersonen i Fredmans epistlar av Carl Michael Bellman. Betydligt färre vet att Fredman var en aktad och förmögen hovurmakare med verkstad i Ryningska palatset i Gamla stan innan han dog utfattig 1767.

TEXT Monica Strandell ILLUSTRATION Beata Boucht

Anekdoten: Fredmans uppgång och fall

NÄR BELLMAN DIKTAR OM FREDMAN har urmakaren »utan ur, verkstad och förlag« gått ur tiden utan att få en ärbar begravning. Han hade supit bort sin respektabla position som hovurmakare, hamnat i oräkneliga tvister och pantsatt sin och hustruns egendom. De enda som välkomnade honom till slutet var vinskänkar och källarvärdar med tivelaktigt rykte.

Det Stockholm som Bellman skildrade i Fredmans epistlar hade på 1700-talet ungefär 60 000 invånare. Det var trångt och stank av sopor och latrin som hölls ut i kullerstensgränderna. Krogarna och ölsjappen låg tätt och prostitutionen var utbredd.

Men Johan – senare Jean – Fredman föddes med guldsked i mun kring 1716 på Södermalm. Jean och hans yngre bror Carl var söner till urmakare Andreas Fredman och hans

hustru Anna, född Malm, änka efter trädgårdsmästaren Erik Lindgreen.

Fadern beskrivs som hederlig och rättvis även mot de fyra barn som modern hade med sig från sitt första äktenskap. Ett av dessa barn, Erik, och de båda gemensamma sönerna Jean och den fem år yngre Carl blev urmakare och fadern bekostade deras utbildning i utlandet.

DET SKULLE SNART VISA SIG att halvbrodern Erik och en måg skulle göra livet ganska surt för Jean och Carl när deras mamma avled. Arvstvisten var början till något av ett livstema för Jean Fredman. Det är genom dessa rättstvister, pantsättningar, reverser och bouppteckningar som eftervärlden kan få

en inblick i urmakarfamiljen Fredmans liv. I boken *Målare och urmakare, flickor och lösdrivare – historier från gamla Stockholm* berättar Mila Hallman hur det såg ut hemma hos familjen Fredman på Smedjegatan, där Gallerian i city nu ligger:

»Salen i det Fredmanska hemmet var ett för en hantverksfamilj rent af praktfullt rum. Franska flammerade tapeter prydde väggarna, ett stort skåp av valnöt med uppsats af stensålar från Delft och blompottor, en stor spegel med förgyllt bildbuggeri, ljusplåtar af förgyllt mässing, länstolar och högakarmige läderstolar kring väggarna.«

Vid bouppteckningen efter Anna Fredman framgick att Mäster Anders verktyg, befintliga i verkstaden vid Riddarhusetorget, var värda över 800 daler och att han också hade en stor brun häst och en ko.

NÄR MAMMAN DÖG 1733, var Jean Fredman utomlands för att gå i lära till urmakaryrket. Efter några år gifte fadern om sig men dog bara två år senare, 1737. »Han lämnade efter sig hustru, söner, styvbarn, klockor och verkstad«, som Mila Hallman uttrycker det. Fredman ägde fastigheter för 13 600 dalers värde. Det var egendomen i Tanto med trädgårdar och huset på Götgatan där Jean bodde under sin barndom och unga år.

När fadern dog kom Jean tillbaka till Stockholm, 21 år gammal, förmodligen för att överta faderns verkstad vid Riddarhusetorget. I Ryningska palatset, ett av stadens finaste adelspalats från den svunna stormaktstiden, bodde såväl adelsfamiljer med tjänstefolk som flera hantverkare med familjer, gesäller och pigor.

Fredman hade både sin bostad och verkstad i huset som fältmarskalken Johan Hugo Hamiltons ägde då. Adressen var Schalerigränd, numera Stora Gråmunkegränd, nummer 17. I början av 1740-talet hade Fredman en gesäll och en gosse i sin tjänst samt en 60-årig hushållerska och en mycket ung tjänsteflicka. Numera är Ryningska palatset, som riksrådet Ryning

lät bygga på 1640-talet, en del av svenska folkets kulturarv, ombyggt till kontor för bland andra Arbetsdomstolen.

Jean Fredman hade framgång i sitt yrke. Han blev älderman i urmakareskräet efter Dreijer 1742 och »hofurmakare« i oktober 1745, bara 29 år gammal. Han fick ansvaret för tornuren i Storkyrkan och i Riddarholmskyrkan. Iförd peruk och blå sidenväst gick han till hovet för att »draga upp klockor«.

Samma år som Jean Fredman blev hovurmakare gifte han sig med en änka, den betydligt äldre madam Catharina Holmgren. Äktenskapet blev början till slutet för Jean Fredman.

Han beskyldes för »bodragt« – stöld från hustrun – och enligt Mila Hallman hade hustrun ett »synnerligen rikligt förråd af grofheter i sin ordbok«. Hennes ombud i borggräkten utmålade Fredman till en stor skälm. Fredman ålades att lämna tillbaka den egendom han skulle ha tagit ur makarnas gemensamma bo.

JEAN FREDMAN TRÖSTADE SIG MED offer till »Bacchus och Fröja«. När hustrun dog var familjens skulder stora. Jean skrev under bouppteckningen med »stora bokstäver af kraftig och elegant form och med sirliga slängar«. Ännu kunde handen gripa om fjädern på gåspennan men han var redan bruten och förnedrad.

Klockor som herrar från hovet och andra lämnat in blev hängande i verkstaden utan att bli reparerade. I urmakeriets ämbetslåda hade Fredman lånat pengar och två cicelörer hade fordringar. Fredman fortsatte »glamma med flickor och dryckesbröder« men priset var högt. Han fick avsked som hovurmakare och snart stod han på gatan, utfattig.

Efter hans död diktar Bellman:

»Gubben är gammal – urverket dras,
visaren visar, timman ilar.

Döden sitt timglas har ställt vid mitt glas,
kring buteljen strött sina pilar...« *